

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-67-4-278-282

УДК: 373.31

Лілія ВАСИЛЕНКО

здобувач кафедри загальної
педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти
Ізмаїльського державного гуманітарного університету

РІВНЕВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті стисло представлено методику контрольного зрізу словникового запасу дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання на констатувальному етапі дослідження; представлено критерії і показники збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання. Схарактеризовано рівні словникового запасу молодших дошкільників (високий, достатній, задовільний, низький), описано процедуру ведення підрахунків балів за результатами виконання дітьми запропонованих завдань. У таблицях надаються результати виконання дітьми завдань за критеріями експерименту (ознайомлювальний, репродуктивний, діяльнісний) та розподіл молодших дошкільників за рівнями збагачення словника.

Ключові слова: словниковий запас, збагачення словника, критерії, показники, констатувальний експеримент, фізичне виховання.

У концептуальних положеннях Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року йдеться про «забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями» [1]. Національне відродження України потребує розв'язання нагальних проблем національної освіти, «оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти та програм розвитку дитини» [1]. Ознакою будь-якої держави та її нації є рідна мова. Проблема словникової роботи з дітьми на етапі дошкільного дитинства досліджувалась у різних напрямках багатьма вченими. Зокрема, збагачення словника дітей дошкільного віку (М. Олексієва, Г. Бавикіна, В. Гербова, Г. Ляміна, Г. Розенгарт-Пупко, А. Богуш, І. Непомняща, Ю. Ляховська та ін.) [2; 3; 4; 8]; особливості становлення і розвитку словника дітей впродовж дошкільного дитинства (А. Іваненко, В. Коник, Н. Кудикіна, Ю. Ляховська, Н. Савельєва та ін.) [5; 6; 7].

Результати педагогічних спостережень засвідчили, що процес фізичного виховання не знайшов належного місця в практиці дошкільної освіти і, зокрема, в процесі збагачення словника дошкільників. Ґрунтовне опрацювання теоретичного аспекту даної проблеми дало можливість здійснити експериментальне дослідження зі збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання.

Мета – розкрити рівні словникового запасу дітей молодшого дошкільного віку за критеріями методики дослідження в процесі фізичного виховання.

Завданнями констатувального етапу дослідження виступили: визначення критеріїв та показників збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку; розробка методики та добірка діагностичного матеріалу з метою збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку; виявлення (характеристика) рівнів словникового запасу дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Започатковуючи експеримент, ми визначили критерії і показники збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання.

Перший критерій – ознайомлювальний із показниками: багатство словника; розуміння спеціальних термінів фізичної діяльності; точність і доречність вживання слів.

Другий критерій – репродуктивний з показниками: вживання в мові іменників, вживання в мові прикметників, вживання в мові прислівників.

Третій критерій – діяльнісний з показниками: образність (асоціативність) словника; використання засвоєних слів під час фізичної діяльності; складання простих речень.

За означеними критеріями і показниками нами було схарактеризовано чотири рівні словникового запасу дітей молодшого дошкільного віку: високий, достатній, задовільний, низький.

Високий рівень розвитку словника дітей характеризувався багатством, правильністю, точністю й доречністю використання слів, умінням коригувати точність й доречність використання слів, що сприяло вільному і змістовному висловлюванню власних думок. Діти виявляли розуміння, уміння пояснити значення слів і словосполучень

(зокрема, спеціальних термінів фізичної діяльності і фізичного виховання), а також відтворювали їх у процесі фізичної діяльності за допомогою рухів. Точно й доречно вживали іменники, прикметники, дієслова, прислівники, виявляли образність (асоціативність) словника в аспекті розуміння й використання у процесі фізичного виховання порівняння. Емоційність мовлення цих дітей свідчила про інтерес до процесу спілкування, а також до значення слів та їх етимології.

Достатній рівень розвитку словника характеризується правильним, точним і доречним використанням у мовленні слів і словосполучень, розуміння яких діти виявляли, пояснюючи їх сенс та відтворюючи засобами фізичної діяльності. Діти могли пояснити значення найбільш поширених спеціальних термінів фізичної діяльності, виявляли розуміння значення образних засобів (переважно порівняння), могли їх пояснити, проте мало вживали їх в активному мовленні. Із задоволенням вступали в спілкування з експериментатором і однолітками з приводу фізичної діяльності, виявляли інтерес до мови, при цьому мовлення було досить емоційним.

Діти, рівень розвитку словника яких був оцінений як **задовільний**, виявляли розуміння значення слів і словосполучень (зокрема, спеціальних термінів фізичної діяльності і фізичного виховання), зазначаючи при цьому лише окремі ознаки чи їх функціональне призначення, в окремих випадках могли передати їх зміст засобами фізичної діяльності. Діти цього рівня подекуди вживали в мовленні засоби образності (асоціативності), пояснити які могли лише за допомогою дорослого. У слововживанні діти припускалися помилок щодо правильності і доречності. Інтерес до мовлення та слова у процесі фізичної діяльності виявляли лише в окремих ситуаціях — залежно від настрою чи зацікавлення темою розмови, про що свідчило в такому випадку жваве емоційне мовлення.

Бідність словника дітей, яких було віднесено до **низького рівня**, обмежувала їхні можливості висловлювання власних думок. Розуміння значення слів (зокрема, спеціальних термінів фізичної діяльності і фізичного виховання) діти демон-

стрували переважно вказівними жестами, практичними діями чи просто повторенням слова. Діти відмовлялись від мовленнєвого спілкування з експериментатором, або брали в ньому участь лише в окремих випадках. Характерним було неемоційне мовлення, помилки у слововживанні, заміна слів жестами, мімікою, вигуками. У мовленні цих дітей не простежувались інтерес, точність і доречність використання слів у процесі фізичної діяльності.

Дослідження рівнів збагачення словника молодших дошкільників відбувалось за кожним із виокремлених критеріїв. Задля цього було розроблено серію діагностичних завдань, при доборі яких враховувалось: доступність та емоційна привабливість завдань дітям молодшого дошкільного віку; відповідність дидактичного матеріалу завданням дослідження.

За результатами виконання запропонованих завдань кожній дитині були нараховані бали. Процедура підрахунків полягала в наступному. За кожне завдання дитина отримувала від 1 до 4 балів. Усього завдань було 9. Мінімальна кількість балів, яку могла отримати дитина – 9, а максимальна – 36. Суми балів за обома критеріями була розподілена на чотири групи, а саме:

- 30–36 балів (високий рівень збагачення словника);
- 22–29 балів (достатній рівень збагачення словника);
- 15–21 балів (задовільний рівень збагачення словника);
- 9–14 балів (низький рівень збагачення словника).

Результати виконання дітьми завдань за ознайомлювальним критерієм можна простежити в таблиці 1.

Як видно з таблиці, на високому та достатньому рівнях збагачення словника знаходяться 0% дітей експериментальної та контрольної груп. 34,1% дітей експериментальної групи намагались виконати завдання експериментатора, але відповідали на запитання в неповному обсязі.

Ці діти не виявили багатства словника, розуміння спеціальних термінів фізичної діяльності та точності й доречності використання слів, не вико-

Таблиця 1 – Ознайомлювальний критерій

№ п/п	Показники	Рівні збагачення словника (%)							
		Високий		Достатній		Задовільний		Низький	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1	Багатство словника	-	-	-	-	37,6	40,8	62,4	59,2
2	Розуміння спеціальних термінів фізичної діяльності	-	-	-	-	34,4	35,2	65,6	64,8
3	Точність й доречність використання слів	-	-	-	-	30,4	29,6	69,6	70,4
	Середнє арифметичне	-	-	-	-	34,1	35,2	65,9	64,9

навши, при цьому, жодного завдання експериментатора, вони лише імітували свої дії жестами, але із зацікавленістю брали участь в експерименті. Щодо дітей контрольної групи, то на низькому рівні знаходилося 64,9% дітей.

Результати виконання дітьми завдань за репродуктивним критерієм представлено в таблиці 2. Як видно з таблиці, на високому та достатньому рівнях збагачення словника знаходяться 0% дітей експериментальної та контрольної груп. Намагались виконати завдання експериментатора, але відповідали на запитання в неповному обсязі 18,9% дітей експериментальної групи. Зустрічались діти, які при спілкуванні використовували лише жести. Таких дітей ми віднесли до задовільного рівня збагачення словника. Щодо дітей контрольної групи, то на задовільному рівні опинилось 19,4% дітей. На низькому рівні опинились 81,1% дітей експериментальної групи. Ці діти не виявили багатства словника, розуміння спеціальних термінів фізичної діяльності та точності й доречності використання слів, не виконавши, при цьому, жодного завдання експериментатора. Щодо дітей контрольної групи, то на низькому рівні знаходилося 80,5% дітей.

Результати обстеження дітей за діяльнісним критерієм представлено в таблиці 3.

Як видно з таблиці, на високому та достатньому рівнях збагачення словника знаходяться 0% дітей експериментальної та контрольної груп. Намагались виконати завдання експериментатора, але відповідали на запитання в неповному обсязі 14,1% дітей експериментальної групи. Проаналізуємо одержані результати щодо вихідного рівня збагачення словника молодших дошкільників за ознайомлювальним, репродуктивним, та діяльнісним критеріями. Порівняльні дані рівнів збагачення словника подано у таблиці 4.

За станом виконання дітьми завдань нами було схарактеризовано чотири рівні словникового запасу дітей молодшого дошкільного віку: високий, достатній, задовільний, низький.

Рівні збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку за результатами констатувального етапу дослідження подано в таблиці 5.

Як засвідчують дані, на високому та достатньому рівнях збагачення словника опинилось 0% дітей експериментальної і контрольної груп. 22,3% експериментальної і 23,4% дітей контрольної груп перебували на задовільному рівні. У переважній

Таблиця 2 – Репродуктивний критерій

№ п/п	Показники	Рівні збагачення словника (%)							
		Високий		Достатній		Задовільний		Низький	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1	Вживання в мові іменників	-	-	-	-	25,6	29,6	74,4	70,4
2	Вживання в мові прикметників	-	-	-	-	28,8	27,2	71,2	72,8
3	Вживання в мові прислівників	-	-	-	-	2,4	1,6	97,6	98,4
	Середнє арифметичне	-	-	-	-	18,9	19,4	81,1	80,5

Таблиця 3 – Діяльнісний критерій

№ п/п	Показники	Рівні збагачення словника (%)							
		Високий		Достатній		Задовільний		Низький	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1	Образність (асоціативність) словника	-	-	-	-	16,8	19,2	83,2	80,8
2	Використання засвоєних слів під час фізичної діяльності	-	-	-	-	24	27,2	76	72,8
3	Складання простих речень	-	-	-	-	1,6	0,8	98,4	99,2
	Середнє арифметичне	-	-	-	-	14,1	15,7	85,8	84,2

Таблиця 4 – Розподіл молодших дошкільників за рівнями збагачення словника на констатувальному етапі (%)

№ п/п	Критерії	Рівні збагачення словника							
		Високий		Достатній		Задовільний		Низький	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1	Ознайомлювальний	-	-	-	-	34,1	35,2	65,9	64,9
2	Репродуктивний	-	-	-	-	18,9	19,4	81,1	80,5
3	Діяльнісний	-	-	-	-	14,1	15,7	85,8	84,2

Таблиця 5 – Рівні збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку (констатувальний зріз %)

Групи	Рівні			
	Високий	Достатній	Задовільний	Низький
ЕГ	–	–	22,4	77,6
КГ	–	–	23,4	76,6

більшості дітей (77,6% експериментальної і 76,6% контрольної груп) було зафіксовано низький рівень збагачення словника.

Висновки. Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив недостатній рівень збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку. Під час виконання завдань у мовленні дітей було зафіксовано такі недоліки: бідність словникового запасу; недостатнє розуміння спеціальних термінів фізичної діяльності; неточне і не доречне використання слів під час фізичної діяльності; неможливість упорядкування простих речень; відсутність образності словника; недостатнє використання у мові іменників, прикметників, антонімів.

Підсумовуючи результати констатувального етапу експерименту, зауважимо, що стан збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку можна схарактеризувати як недостатній. Потребують визначення та обґрунтування педагогічні умови збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку; розробка й апробація моделі й експериментальної методики збагачення словника молодших дошкільників; вдосконалення роботи з професійної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти до процесу збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку; налагодження роботи закладів дошкільної освіти із сім'ями вихованців з метою надання батькам допомоги у цьому процесі.

Отже, для збагачення словника дітей молодшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання важливим є: створення необхідних педагогічних умов, використання інтерактивних методів і прийомів для переходу слів з пасивного словника молодших дошкільників до активного, робота над свідомим використанням дітьми спеціальної лексики у процесі фізичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <http https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (2013, червень, 25).
2. Алексеева М. М. *Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников*. Москва: Академия, 2000. 400 с.
3. Богуш А. М. *Моленневий компонент дошкільної освіти*. Харків: Ранок, 2011. 176 с.
4. Розенгардт-Пупко Г. Л. *Формирование речи детей раннего возраста*. Москва: АПН РСФСР, 1963. 96 с.
5. Коник В. І. *Розвиток словника молодших дошкільників*. Київ: Вища школа, 1969. 168 с.
6. Луценко Л. І. *Лексична робота з українського мовлення з дітьми старшого дошкільного віку*. Київ: Освіта, 1994. 142 с.
7. Поніманська Т. І. *Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину третього року життя*. Київ: ВД «Слово», 2013. 568 с.
8. Руденко Ю. А. Словникова робота дошкільників у сучасній лінгводидактиці. *Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту*, 2001. С. 10, 86 – 88.

References

1. Pro natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku. 2013 (Verkhovna Rada Ukrainy). Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from http https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013[in Ukrainian]. (2019, March, 15).
2. Alekseeva, M. M. (2000). Metodika razvitija rechi i obuchenija rodnomu jazyku doshkol'nikov [Methods of language development and teaching the native language of preschoolers]. Moscow, Akademija. [in Russian].
3. Bohush, A. M. (2011). Molennieviy komponent doshkilnoi osvity. Kharkiv, Ranok [The Elementary Component of Preschool Education]. [in Ukrainian].
4. Rozengardt-Pupko, G. L. (1963). Formirovanie rechi detej rannego vozrasta [Formation of speech of young children]. Moscow, APN RSFSR. [in Russian].
5. Konyk, V. I. (1969). Rozvytok slovyka molodshykh doshkilnykiv. Kiev, Vyshcha shkola [Development of vocabulary of junior preschoolers]. [in Ukrainian].
6. Lutsenko, L. I. (1994). Leksychna robota z ukrainskoho movlennia z ditmy starshoho doshkilnoho viku. Kiev, Osvita [The lexical work on Ukrainian broadcasting with children of the senior preschool age]. [in Ukrainian].
7. Ponimanska, T. I. (2013) Rozvyvaiemo, navchaiemo, vykhovuiemo dytynu tretoho roku zhyttia. Kiev, VD «Slovo» [We develop, train, educate a child of the third year of life]. [in Ukrainian].
8. Rudenko, Yu. A. (2001) Slovykova robota doshkilnykiv u suchasni linhvodydaktytsi. Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu [Dictionary of preschool children in modern linguodidactics]. [in Ukrainian].

Лілія Василенко. Уровневая характеристика обогащения словаря младших дошкольников в процессе физического воспитания

В статье коротко представлено методику контрольного среза словарного запаса детей младшего дошкольного возраста в процессе физического воспитания на констатирующем этапе исследования; представлено критерии и показатели обогащения словаря детей младшего дошкольного возраста в процессе физического воспитания. Дана характеристика уровней словарного запаса младших дошкольников

(высокий, достаточный, удовлетворительный, низкий), описано процедуру ведения подсчетов баллов по результатам выполнения детьми предложенных заданий. В таблицах представлены результаты выполнения детьми заданий по критериям эксперимента (ознакомительный, репродуктивный, деятельный) и распределение младших дошкольников по уровням обогащения словаря.

Ключевые слова: словарный запас, обогащение словаря, критерии, показатели, констатирующий эксперимент, физическое воспитание.

Lilia Vasylenko. Level characteristics of young preschoolers vocabulary enrichment in the process of physical education

The article briefly presents the method of control evaluation of young preschool children vocabulary in the process of physical education at the ascertaining stage of research. The criteria and indicators of vocabulary enrichment of young preschool children in the process of physical education are presented, such as acquaintance (with indicators (richness of vocabulary, understanding of specific terms of physical activity, accuracy and relevance of the use of words); reproductive (with indicators: the use of nouns, adjectives, adverbs); active (with indicators: the imagery (associativity) of the dictionary; the use of learned words during physical activity; the compilation of simple sentences). The levels of young preschoolers vocabulary (high, sufficient, satisfactory, low) are described, the procedure for calculating scores on the results of the completion of the proposed tasks by children is described. The tables present the results of the children's completion of the tasks according to the criteria of the experiment (introductory, reproductive, activity) and the distribution of preschool children by vocabulary enrichment levels.

The analysis of the results of enrichment of the vocabulary of young children of preschool age is insufficient, namely, vocabulary poverty; lack of understanding of the specific terms of physical activity; inaccurate and inappropriate use of words during physical activity; inability to organize simple sentences; lack of imagery of the dictionary; insufficient use in the language of nouns, adjectives, antonyms.

To enrich the vocabulary of young preschool children in the process of physical education, it is important to create the necessary pedagogical conditions, use interactive methods and techniques for the transition of words from the passive vocabulary of young preschoolers to active, work on the conscious use of special vocabulary in the physical activity by children.

Keywords: vocabulary, vocabulary enrichment, criteria, indicators, ascertaining experiment, physical education.